

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen tanulmányban a grammatikai számot vizsgálom, elsősorban a magyar és a horvát nyelvben párhuzamosan, amit latin, ógörög, és szükség szerint más nyelvekből vett példákkal egészítek ki. A grammatikai szám különböző nyelvekben más és más módon jelentkezik. A tanulmány célja leírni ezeket a nyelvi sajátosságokat, elsősorban magyar és horvát példákon, de elemezni is, megcáfolni vagy megerősíteni egyes leírásokat, következtetéseket. Nemcsak horvát és magyar szakirodalomban talált elemzéseket, és nem csak a jelen helyzetet vizsgálom, hanem a világnyelveket leíró művekben található megfigyeléseket is analízis alá vetem, ezért régebbi forrásokat is használtam a téma kifejtésében. A grammatikai szám értelmezését általános elemzésekkel kezdem, majd horvát és magyar nyelvi példákkal illusztrálok. A horvát nyelv flektáló tulajdonságai miatt kimondottan fejtett az esettana, ami a grammatikai szám kategória használatára is kiterjed, elsősorban a genitivus partitivus használatával. A horvát és a magyar párhuzamos nyelvi példáiból látható, hogy a magyar nyelvben a grammatikai szám kategóriájának használata más morfológiai és szemantikai szempontból, mivel a horvát nyelv korábbi korszakaiban nemcsak az egyes és a többes számot ismerte, hanem a dualist is, amit még az első horvát nyelvtan is előnyelvi példákkal alátámaszt, valamint a horvát nyelv modern változatában is találunk rá példákat, de ezek már a két pólusú grammatikai számrendszerhez alkalmazkodtak. A megszámlálhatóság és a meg nem számlálhatóság kategóriája inkább a horvát nyelvvel illusztrálható, viszont nagyon érdekes megfigyelni, ahogy a magyar nyelv az erre szükséges grammatikai eszközök nélkül is ki tudja fejezni az erre vonatkozó jelentésbeli finomságokat.

Kulcsszavak: grammatikai szám, genitivus partitivus, megszámlálhatóság, meg nem számlálhatóság, pluralia, pluralia tantum

ABSTRACT

This study presents a grammatical category which is realised in various ways in different languages: grammatical number. First I provide a general analysis of the interpretation of grammatical number (including world languages as well as Latin and Ancient Greek) and then illustrate it with examples taken from Croatian and Hungarian. Croatian is rich in cases, so inflection also extends to expressing grammatical number (see partitive genitive). Croatian also provides examples for countability and uncountability, in comparison it is interesting to see that Hungarian can express the meaning of these categories without having the "grammatical tools" needed.

Keywords: grammatical number, partitive genitive, countability, uncountability, pluralia, pluralia tantum

REZIME

U ovom radu analizira se kategorija gramatičkog broja na primjerima iz mađarskog i hrvatskog jezika, a što se na određenim mjestima dopunilo primjerima iz latinskog, starogrčkog i po potrebi primjerima iz drugih jezika. Kategorija se gramatičkog roda na različite načine javlja u različitim jezicima. Cilj je ovog rada opisati jezične posebnosti vezane uz ovu kategoriju, primjerima iz mađarskog i hrvatskog jezika, ali isto tako analizirati ih, pobiti ili potvrditi pojedine teorije ili zaključke. U radu se analiziraju ne samo mađarski i hrvatski primjeri i ne samo sinkronijski, već se analiziraju i teorije opisane u radovima o svjetskim jezicima, pa se zbog toga uzimaju u obzir i starije znanstvene teorije.

Analizu kategorije gramatičkog broja otvaraju opće analize što se ilustrira mađarskim i hrvatskim primjerima. Flektivne karakteristike hrvatskog jezika očituju se u razvijenoj sintaksi padeža što se odražava i na kategoriju gramatičkog broja prvenstveno uporabom dijelnog genitiva. Iz usporedno prikazanih primjera iz mađarskog i hrvatskog jezika razvidno je da se uporaba kategorije gramatičkog roda u mađarskom jeziku s morfološkog i semantičkog aspekta razlikuje od onog u hrvatskom jeziku jer je hrvatski u ranijim fazama svog razvoja poznavao i dual što i prva hrvatska gramatika potvrđuje primjerima iz živog govora. I moderni hrvatski jezik bilježi primjere za dual, ali su se oni već prilagodili dvopolnom sustavu gramatičkog broja. Brojivost kao semantička kategorija vezana uz gramatički broj bolje se može ilustrirati hrvatskim jezikom, no izuzetno je zanimljivo pogledati kako i mađarski jezik, bez potrebnih morfoloških znakova za ovu kategoriju, ipak može izraziti značenjske finese vezane uz ovu kategoriju.

Ključne riječi: gramatički broj, dijelni gentiv, brojivost, nebrojivost, pluralia, pluraliantum

LEHOCKI-Samardžić Anna
 egyetemi adjunktus
 Josip Juraj Strossmayer Egyetem
 Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék,
 Eszéki
 analehocki@gmail.com

A GRAMMATIKAI SZÁM KATEGÓRIÁJA HORVÁT ÉS MAGYAR PÉLDÁKON

*Kategorija gramatičkog broja
 hrvatskim i mađarskim primjerima*

*The category of grammatical number –
 examples from Croatian and Hungarian*

1. A grammatikai számról általában

A grammatikai szám a névszókra, névmásokra (egyes nyelvekben a névelőkre is), valamint az igékre vonatkozó morfológiai és szemantikai kategória. A nyelvek többsége csak egyes és többes számot különböztet meg, de ezen kívül más nyelvi kategorizálást is ismerünk, amiről a későbbiekben bővebben szólok. A grammatikai szám általános jelentése a határozatlan kvantifikáció jelölése.¹

A grammatikai szám kategóriája jelentésében a grammatikai és a matematikai szám fogalmát foglalja magába, amelyek éles elválasztásával és értelmezésével lehet megérteni ezt a kategóriát. Matematikailag a szám kategóriája azt jelenti, hogy mennyi van abból, amit meg lehet számolni; grammatikailag csak annyit jelent, hogy valamiből egy van (egyes szám) vagy több (többes szám). A grammatikai szám kategóriájának logikája és pontos jelentése a nyelven kívüli valóságban keresendő, mivel az értelmezésében a matematikai és a grammatikai szám fogalma folyamatosan keveredik.

Az indoeurópai ősnyelv csak az általános szám kategóriáját ismerte.² Az általános szám fogalma a grammatikai szám kategóriájának a történeti fejlődésébe tartozik. Az ősnyelvről, későbbi korszakairól feltételezzük, hogy volt egyes és többes száma, de nem volt gyűjtő, hanem csak ún. általános száma.³ A gyűjtő főnevek kialakulása az ősnyelv legkorábbi korszakaira tehető.⁴ Az általános szám kategóriája nem mutatja sem az egyes,

¹ Ressel 1984: 169

² Budimir – Crepajac 1979; Matasović 1997

³ Degtjarev 1982: 93 – 96; Corbett 2000: 117

⁴ Degtjarev 1982: 92

sem a többes szám jeleit, mivel egyszerre jelenti az egyet és a többet (a sokból összetett egyet). Erre példa az ószláv **leudio* szó, ami egyszerre fejezi ki, hogy *čovjek* „ember” és *ljudi* „emberek”. Az általános számnak nem volt morfológiai jele, így jelentésével az egyes és a többes szám között helyezkedett el.

Grammatikailag a szám kategóriája csak feltételezi azt, hogy valamit meg lehet számolni, aminek szemantikai tartalmát a névszó foglalja magába. Morfológiai szempontból a paradigmákban jelenik meg különböző esetvégződésekben, amelyek egyszerre a grammatikai szám, a nem és az eset jelentését is hordozzák.⁵ Szintaktikailag a főnévvel megjelenő melléknév, számnév és névmás egyeztetésében mutatkozik meg, valamint a mondat alanyi és állítmányi részében: például amikor a főnév és a melléknév jelzői viszonyban áll, vagy amikor az alany a névszói állítmány névszói részével egyeztetődik. Matematikailag egytől a végtelenig számolunk, nyelvtanilag egyet vagy többet észlelünk, de ez is nyelvenként változó. A horvát⁶, a magyar és a latin nyelv csak az egyes és a többes grammatikai számot ismeri, ezért az első grammatikákban nem látunk különösebb eltéréseket a latin mintától a Kašić (1604/2005) grammatikájában említett dualison⁷ (kettős szám) kívül. Az egyes (singularis), többes (pluralis) és kettős szám (dualis) mellett ismerünk még paucalist⁸ (kisszám) és summalist⁹ (gyűjtő számot) is.¹⁰ Amikor a hímnemű és semlegesnemű főnevek a kettő, három és négy számnevek¹¹ mellett állnak, az alakjuk úgy változik meg, hogy az nem hordozza sem az egyes, sem a többes szám jelét. Az ilyen alakokat még *paucalisnak* vagy *kisszámnak* szokták nevezni, mivel többes számot jelent kis mennyiségben.¹²

A grammatikai szám kategóriáját morfológiai és szintaktikai alapon lehet meghatározni. Morfológiailag a paradigmákban látható jelek, szintaktikailag pedig a szó belső és külső jelentése¹³ alapján vizsgálható. Paradigmatikus szempontból két jele van: egyes és többes szám; szintaktikailag a kontextus befolyásolja, így ahány kontextusban jelentkezik, annyi jelentése van, mivel erősen kötődik az alanyi és az állítmányi mondatrészekhez (például a pluralia tantum esetében).¹⁴ Ez okozta a grammatikai szám további tagolódását: a szám egyes grammatikai kontextusokban aktiválódik, másokban pedig

⁵ Az ilyen leírás a latin mintájú esetrendszerrel rendelkező nyelvekre vonatkozik.

⁶ Az ószláv nyelv horvát redakciója ismerte még a dualis-t (kettős számot) is, névszói és igei ragozásban egyaránt, ami már a horvát nyelv önálló korszakában elveszett. Ennek ellenére irodalmi művekben még jelentkezett, és a mai napig érezhető a hatása a párat jelentő főnevek ragozásában (például: *naočale*-szemüveg; *hlače*-nadrág szavak ragozásában).

⁷ A modern horvát grammatika is a dualis fogalmát használja egyes *pluralia* csoportba tartozó főnevek kategorizálásában. (Babić et alii 1991: 486).

⁸ Az egy és az öt közötti mennyiséget jelöli.

⁹ A gyűjtő főnevek grammatikai száma.

¹⁰ Peti 2005: 67

¹¹ A horvát nyelvben csak az első négy tőszámnevet lehet ragozni. Crepajac (Budimir – Crepajac 1979) azzal magyarázza ezt a nyelvi jelenséget, hogy az ősidőkben négyes rendszerben számoltak, mivel a hüvelykujjat, amely külön áll a tenyéren, nem használták számolásra.

¹² Horvátul a paucalis *malina*. (Babić 1991:486)

¹³ A jelölt és a jelölt viszonya a szó belső jelentéséből alakul, és a külső világban létező reáliák alapján formálódik.

¹⁴ Peti 2005: 18

neutralizálódik. Az állítmány vagy egyezik az alannal számban és személyében, vagy a jelentés valamelyik fragmentumában¹⁵ az egyeztetés másképp jön létre.

2. A megszámlálhatóság és a meg nem számlálhatóság fogalma a grammatikai szám értelmezésében

Az angol szakirodalomban látjuk először a szám kategóriájának részletes magyarázatát a *countable nouns* és *uncountable nouns* (megszámlálható és meg nem számlálható főnevek) felosztásában. Az *asztal* szó megszámlálható, mert egy konkrét jelentésű tárgyra gondolunk. Ezzel szemben a *homok* szó olyan jelentést hordoz a megszámlálhatóság szempontjából, ami a homokszemcsék végtelen mennyiségét jelenti, tehát meg nem számlálható. Ha egy főnévnek egy olyan szemantikai egység tulajdonítható, ami a megszámlálhatóság tartományába esik, valamint az „egy” és a „végtelen” közé sorolható, akkor a főnév megszámlálható. Minden olyan főnév, amely a külső világban létező meg nem számlálható jelenséget jelöl, meg nem számlálható főnév.¹⁶ A megszámlálhatóság kategóriájáról a horvát és a magyar nyelvben csak akkor van értelme beszélni, ha a hagyományos grammatikai szám kategóriáján belül vizsgáljuk, valamint szemantikai és szintaktikai értelmezésekkel egészítjük ki. A megszámlálhatóság csak kontextusban vizsgálható, illetve csak úgy lehet megállapítani, ha egy adott szót minden olyan kontextusban megvizsgálunk, amiben előfordulhat.¹⁷ A megszámlálható és a meg nem számlálható főnevek felosztása ezen elemek mondatbeli funkciójára egyáltalán nem hat ki, csupán a főnevek jelentését határozza meg közelebről bizonyos grammatikai kontextusban. Olyan jelentésfragmentumot nem lehet kiemelni a főnév jelentéséből, ami a megszámlálhatóság vagy a meg nem számlálhatóság tulajdonságát jelölné, hanem ezt a jelentést a nyelven kívüli valóságban kell keresni. Ha azt mondjuk, hogy *stol* „asztal”, akkor ez a szó egy olyan tárgyat jelöl, amiből lehet egy vagy több is. Ha ugyanez a szó egy általánosító kontextusban jelentkezik (például (1) *Stol je dio namještaja svake kuće*.¹⁸ – „Az asztal minden ház bútortzatának a része.”), akkor az általánosítást jelentő szöveggörnyezet miatt nem tudjuk, hogy pontosan hány asztalra gondolunk. A különálló entitások és obiectumok, amelyeket meg lehet számolni, és a pluralia tantum csoportjába tartoznak (például *vrata* „ajtó”, *škare* „olló”), nagyon jó példák a grammatikai és a matematikai szám megkülönböztetésére. Ezek esetében grammatikailag meg nem számlálható elemekről beszélünk, melyek matematikailag megszámlálhatóak, ezért a két számolási módszert nem szabad összekeverni. A grammatikai szám meghatározásakor mindkettőt alkalmazni kell, és figyelembe kell venni.

¹⁵ Bańcerowski 2008: 45–56

¹⁶ Kordić 2002: 16

¹⁷ Peti 2005: 28

¹⁸ (1) *Stol* – hímnemű főnév egyes szám nominativusa „asztal”; *je* – létige jelen ideje sg3, hangsúlytalan alak „van”; *dio* – hímnemű főnév egyes szám nominativusa „rész”; *namještaja* – hímnemű főnév többes genitivusa „bútornak a...”; *svake* – határozatlan névmás egyes szám genitivusának nőnemű alakja „mindennek a...”; *kuće* – nőnemű főnév egyes szám genitivusa „háznak a...”. „Az asztal minden ház bútortzatának a része.”

A grammatikai szám kategóriájának a jelölői az egyes („egy”) és a többes („sok”) szám (stol „asztal” vs. stolovi „asztalok”) esetvégződései; a matematikai szám jelölői a tőszámnév, a mennyiség határozó és a mennyiséget jelölő főnév (stotine stolova „száz asztal”). A grammatikai szám kategóriája csak az „egy” és a „sok” között tesz különbséget, ezért konkrét mennyiség szempontjából meg nem számlálható.¹⁹ A pontos mennyiséget nem lehet a grammatikai szám kategóriájával jelölni, hanem csak a konkrét mennyiséget jelölő kvantifikátorokkal, például számnévvel vagy mennyiség határozóval. Matematikai számot csak a főnevek esetében alkalmazhatunk a grammatikai számot főnevekre és igékre egyaránt használjuk. A megszámlálható főnevek csoportjára az jellemző, hogy mellettük mennyiséget kifejező kvantifikátor állhat. Ebből kimarad a kettős (dualis), a kisszám (paucalis) és a gyűjtő szám (summalis), mivel ezek meghatározásánál más szempontok érvényesülnek.²⁰

Branka Tafra a főnévképzőkben keresi a meg nem számlálhatóság jelét mondván, hogy a megszámlálhatóság jelét az esetvégződések hordozzák magukban, a meg nem számlálhatóság jelét pedig a *-stvo*, *-ad* (*prijateljstvo* „barátság”; *unučad* „unokák”) főnévképzők mutatják.²¹ Peti a *-stvo*, *-ad* morfémákat gyűjtő főnévképzőként értelmezi, de ezek csak a szöveggörnyezetben kapják meg pontos jelentésüket.²² A gyűjtő főnevek jelentése is azt bizonyítja, hogy a megszámlálhatóság szintaktikai kutatása a legjobb módszer a grammatikai szám pontos meghatározására.

3. A genitivus partitivus²³ szerepe a mennyiséget kifejező szintagmákban

Szintaktikailag a grammatikai számot az alany és az állítmány egyeztetésében vizsgálhatjuk. Az ilyen egyeztetés az alany és a vele egyeztetett névszói állítmány névszói részének az egyes vagy többes nominativusában tükröződik. A matematikai szám a nominativus és a genitivus viszonyában jelentkezik. Ha a horvátban pontos számszerű mennyiséget akarunk kifejezni, akkor a számnév után genitivusi alak áll, amit a szakirodalom genitivus partitivusként értelmez.²⁴ Ha az erre vonatkozó horvát példákat megvizsgáljuk, akkor a genitivusi alak partitivusi értelmezése ezekben a szerkezetekben teljesen jogos.

¹⁹ Ivić 1983: 9

²⁰ Ivić 1983: 10

²¹ Tafra 2000: 467

²² Peti 2005: 17

²³ A mai modern horvát grammatikák a meghatározatlan mennyiség kifejezésére használt genitivusi alakot genitivus partitivusnak vagy szláv genitivusnak nevezik. A megszámlálhatóság (az „egy” és a „sok” közötti terjedelemben) a sokból kiemeli az egyet (singularis) vagy a keveset (paucalis), és ezzel valójában a genitivus partitivus jelentését feltételezi, de a konkrét mennyiséget kifejező szerkezetekben (például *šest jabukā* „hat alma”) nem beszélhetünk partitivusról, mert a partitivus jelentése a kisszám vagy az egyes szám kiemelése. Itt ötnél nagyobb mennyiségről beszélünk, ami a genitivus quantitatis használatát jelenti.

²⁴ Peti 2005:47.

(2) *Kupi mi pet jabukā.*²⁵ – „Vegyél nekem öt almát.”

A (2) példában a többes genitívust úgy kell értelmezni, hogy az almák sokaságából csak ötöt kérek. Ezzel az alakkal meg nem számlálható főnevet tartalmazó szerkezetekben is találkozhatunk

(3) *Daj mi čašu vode.*²⁶ – „Adjál egy pohár vizet.”

Ebben a mondatban a *voda* „víz” szó a mennyiség meghatározás miatt genitívusban áll (*vode*), ugyanis a sok vízből, ami rendelkezésünkre áll és összetevőit tekintve meg nem számlálható, csak egy pohárnyit kérek. Genitívus partitívust akkor is használunk ha nincs meghatározva a mennyiség, például

(4) *Kupi mi krušakā.*²⁷ – „Vegyél nekem körtét.”

Ha nincs kitéve a pontos mennyiség, és genitívus partitívust használunk, akkor a mennyiség a nyelven kívüli valóságból ismert információkból azonosítható, vagy a kommunikációs folyamatban már korábban elhangzott. „A számnévek csak a megszámlálható főnevekkel járnak együtt, a többi kvantifikátor a megszámlálható és a meg nem számlálható főnevekkel egyaránt jelentkezik.”²⁸ Grammatikailag a főnevek meg nem számlálható nyelvi elemek, és csak a kontextus adja meg a pontos mennyiséget. Mivel a főnevek alakilag alkalmazkodnak a számnévhez (genitívus partitívus alakban jelennek meg utánuk), nem a számnévek társulnak a főnevekhez, hanem a főnevek a számnévekhez.²⁹ A hagyományos grammatikákban, így az első horvát és magyar nyelvtanban is azt látjuk, hogy a számnéveket a főnév attribútumának gondolták, és a melléknevekkel együtt magyarították, tehát főnévtől függő pozícióban értelmezték. A két szófaj összetartozása grammatikailag vitathatatlan, viszont szükség lenne újabb perspektívába helyezni a főnév és a számnév viszonyát.³⁰

A *deset stabala „tíz fa”* példán az látható, hogy a mennyiség pontos meghatározása megszünteti a főnév megszámlálhatóságát. A többes genitívusi alak változatlanul jelentkezik minden mennyiséget kifejező szó mellett, ezért a többi genitívusi jelentés és a grammatikai többes szám elveszíti az alapjelentését, és csak a mennyiséget kifejező kontextusban kapja meg a teljes jelentését. Ez azért alakul ilyen módon, mert a tőszámnéveknek nincs

²⁵ (2) *Kupi* – sg2 felszólító mód „vegyl”; *mi* – a ja „én” személy névmás datívusa, hangsúlytalan alak „nekem”; *pet* – tőszámnév „öt”; *jabukā* – nőnemű főnév többes genitívusa „almáknak a...”. „*Vegyél nekem öt almát.*”

²⁶ (3) *Daj* – sg2 felszólító mód „adjál”; *mi* – az „én” személyes névmás egyes szám datívusa, hangsúlytalan alak „nekem”; *čašu* – nőnemű főnév egyes szám accusatívusa „poharat”; *vode* – nőnemű főnév egyes szám genitívusa „víznek a...”. „*Adjál egy pohár vizet.*”

²⁷ (4) *Kupi* – sg2 felszólító mód „vegyl”; *mi* – a ja „én” személy névmás datívusa, hangsúlytalan alak „nekem”; *krušakā* – nőnemű főnév többes genitívusa „körtéknek a...”. „*Vegyél nekem körtét!*”

²⁸ Tafra 1989: 226

²⁹ Peti 2005: 38

³⁰ Katičić 1986: 443

grammatikai (egyes vagy többes) számuk,³¹ ugyanez vonatkozik a mennyiséget kifejező határozókra és főnevekre is.³² Ez az oka annak, hogy a mennyiséget kifejező szavak megszüntetik a grammatikai számot, ami az „egy” és a „sok” jelentése alapján működik. A matematikai szám külön elemeket ad össze, amiből egy újabb egységet hoz létre, és megadja a pontos mennyiséget is, ezért megszüntetheti a szám grammatikai jeleit. Erre nagyon jó példa a tulajdonnevek használata a horvát nyelvben, amikor több ugyanolyan nevű személy vesz részt a kommunikációban. Ebben az esetben nem tudunk többes számot alkotni a tulajdonnevekből, mivel a nyelven kívüli valóság azt feltételezi, hogy nincs két egyforma egyén a világon, ezért horvátul nem mondhatjuk azt, hogy

(5) *Ivani su pričali o knjizi.*³³ – „Ivánok beszéltek a könyvről.”

hanem meg kell semmisíteni a grammatikai szám kategóriájának morfológiai jegyeit, például egy számnévvel. Ha azt mondom, hogy

(6) *Oba su Ivana pričala o knjizi.*³⁴ – „Mindkét Iván beszélt a könyvről.”³⁵

akkor jeleztem azt, hogy ketten vannak, anélkül, hogy a tulajdonnevet többes számba tettem volna.

A genitivus partitivus alaptulajdonsága az, hogy nincs grammatikai száma, ezért éppen ez az alak a legalkalmasabb a pontos mennyiség kifejezésére. A genitivus partitivus egy nagyobb egységből egy kisebb részt (egyes számot vagy paucalist) emel ki. Ha a genitivusi alakból az egyes számnál³⁶ és a paucalisnál (ötnél több) többet emelünk ki, akkor ott *genitivus quantitatis* jelentkezik. A nyelv az egységet sok kis elemből álló csoportnak érti, ezért ha ebből a nagy csoportból kiemelünk egy kisebb részt, ezt egy külön nyelvi alakkal kell jelölni, ez pedig a *genitivus partitivus* vagy a *genitivus quantitatis*. Az ilyen genitivus jelentésében a grammatikai és a matematikai szám összekeveredett, ezért egyszerűen meg kellett semmisülnie:

³¹ Tafra 1989: 235

³² Silić 1984: 108

³³ (5) *Ivani* – hímnemű tulajdonnév többes nominativusa „Ivánok”; *su* – létige pl3 jelen idő, hangsúlytalan alak „vannak”; *pričali* – cselekvő értelmű múlt idejű melléknévi igenév hímnemű többes nominativusa „akik beszéltek”; (*pričali su* – pl3 befejezett múlt idő „beszéltek”); *o* – locativuszi vonzatú elöljáró „-ról, -ről”; *knjizi* – nőnemű főnév egyes szám locativusa „könyvről”. „*Ivánok beszéltek a könyvről.*”

³⁴ (6) *Oba* – tőszámnév, dualis „mind a kettő”; *su* – létige pl3 jelen idő, hangsúlytalan alak „vannak”; *Ivana* – hímnemű tulajdonnév többes genitivusi alakja „Ivánok”; *pričala* – cselekvő értelmű múlt idejű melléknévi igenév hímnemű többes genitivusi alakja „beszélők” (*pričala su* – pl3 cselekvő értelmű múlt idejű múlt idő „beszéltek”); *o* – locativuszi vonzatú elöljáró „-ról/-ről”; *knjizi* – nőnemű főnév egyes szám locativusa „könyvről”. „*Mindkét Iván beszélt a könyvről.*”

³⁵ A (6) mondatban a többes genitivus csak a partitivusi használatára utal, amit az *oba* „mindkettő” számnév használata vonz. A többes számú végződésnek a partitivusi használaton kívül nincs jelentősége.

³⁶ A horvátban a tőszámnéveket csak 1-4-ig ragozzák, és mellettük a főnév többes számban áll, 5-től nem ragozzák őket, és mellettük genitivus partitivus jelenik meg.

(7) *Pulcherrimum omnium rerum.*³⁷ – „A legszebb az összes dolog között.”

A nagy részt (*omnium rerum*) nem tudjuk megszámlálni, ami többes számra utal; de a kiemelt rész (*pulcherrimum*) egyértelműen egyes szám a morfológiai jegyek alapján is, szemantikailag a „sokból” való egy kiemelése miatt.

Az egyes és a többes szám a névszók és az igék morfológiailag is meghatározó grammatikai kategóriája a flektáló nyelvekben. E két kategória morfológiai megnyilvánulásai tipikus példái a flexiónak, ami a névszói paradigmákban mutatkozik meg: *učenici* – tanuló, *učenicā* – tanulóknak a ..., *učenicima* – tanulóknak stb.; valamint az igék konjugációjában is megjelenik: *učim* – tanulok, *učite* – tanultok, *uče* – tanulnak stb. A névszóragozásban a szám jele az esetvégződésekben rejlik: *-i*, *-ā*, *-ima*; az igék esetében pedig a személyjelekben: *-m*, *-te*, *-e*.

4. A *summalis* („a gyűjtő szám”)³⁸

A *summalis* (gyűjtő szám) a gyűjtő főnevek kategóriája. A gyűjtő szám nem egyet (egyes szám), nem kettőt (dualis), nem is több dolgot (többes szám) jelöl, nem kis számra (*paucalis*) utal, hanem sok egyforma elemekből álló csoportot jelöl: például *lišće* „levelek”, *mladež* „ifjúság”, *studenti* „egyetemi hallgatók”. A gyűjtő főneveket nem lehet a grammatikai szám szempontjából kettős (egyes és többes szám) rendszerben vizsgálni, ezért leírásukhoz külön kategóriát kell létrehozni. Kašić is észrevette ezeknek a főneveknek a különlegességét: „A gyűjtő főnév egy olyan főnév, amely az egyes számban sokaságot jelent, mint pl. a nép, a tömeg, a szolgák...”³⁹ A grammatikai alak (egyes számba) és a jelentése (sokaság) az ilyen főneveknél nem egyezik meg egymással; ezek a főnevek sorolandók a *summalis*, azaz a gyűjtő szám kategóriájába.

Corbett egy nagyon fontos kérdést vetett fel a gyűjtő számmal kapcsolatban. A gyűjtő szám vajon *singularis*, *pluralis*, a *dualis* alkategóriája vagy egy teljesen különálló kategória?⁴⁰ Ebből a kérdésből alakultak a gyűjtő számmal kapcsolatos további elméletek. A konkrét jelentésű főneveknek *singularis* és *pluralis* alakja van: például *list* „levél” vs. *listovi* „levelek”. A gyűjtő főnevek csak gyűjtő számban jelentkezhettek, például *lišće* (*levelek halmaza*). A szakirodalomban mégis kétféle felfogást látunk a gyűjtő főnevek számával kapcsolatban: az egyik szerint a gyűjtő főneveknek csak egyes számuk van⁴¹; a másik álláspont szerint pedig csak többes.⁴² A *lišće* (levelek) szó csak egy kategóriába tartozik, a gyűjtő szám kategóriájába. A szláv nyelvek összehasonlító kutatása azt mutatja, hogy

³⁷ (7) *Pulcherrimum*-semlegesnemű melléknév egyes szám nominativusa „a legszebb”; *omnium* – határozatlan számnév többes genitívus nőnemű alakja „mindenkinek a...”; *rerum* – nőnemű főnév többes genitívusa „dolgoknak a...”. „A legszebb az összes dolog között.”

³⁸ A gyűjtő főnevek grammatikai száma.

³⁹ „Zbirna je ona imenica koja u jednini označuje mnoštvo kao puk, npr. mnoštvo, cegljad...” (Kašić 1604/2005: 42-43)

⁴⁰ Corbett 2000: 111

⁴¹ Zeuss 1853: 299; Lohmann 1929: 31-43; Peco 1956: 234; Pranjković 1984: 172; Babić 1991: 481; Raguž 1997: 4

⁴² Florschütz 1916/2002: 27, 31, 33

a gyűjtő főnevek morfológiai szempontból többnyire egyes számban állnak⁴³ (például az oroszban, a lengyelben, a csehben, a szlovákban, a szlovénban, a horvátban, a szerbben), de vannak nyelvek (például a bolgár és a macedón), amelyben többes számban jelennek meg⁴⁴; a közös kategóriájuk mégis a gyűjtő szám⁴⁵, ami a grammatikai szám és a külső reáliák szemantikai egységét mutatja. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a fajta klasszifikáció a morfológiai vizsgálatokból született. A gyűjtő főnevek valós számát szemantikailag is meg kell vizsgálni. A gyűjtő számnév vizsgálatának alapja a morfológiai és a szemantikai jegyek megfigyelése.⁴⁶ A szemantikai és a morfológiai vizsgálatok elválasztása téves következtetéseket eredményezett. Lexikai szempontból a gyűjtő szám a szemantikai struktúrában jelentkezik (*puk* „nép”; *novac* „pénz” stb.); morfológiai szempontból bizonyos morfémákkal jelöljük, például horvátban a *-je* morfémával (*granje* „ágak”, *grožđe* „szőlők”, *iverje* „szálkák”). „A külön morfémákkal kifejezett gyűjtő szám egyértelmű megfelelésben van relációban van a szám kategóriájával.”⁴⁷

A horvát nyelvben bizonyos gyűjtő főnevek egyes számban állnak: például a *djeca* „gyerekek”, *lišće* „levelek”; mások viszont többes számban jelennek meg, például a *mladenci* „menyasszony és vőlegény”; *petorci* „öten”; *Hrvati* „horvátok”. Az egyes számban megjelenő főneveknek nincs többes számban álló morfológiai megfelelőjük, a többes számban álló főneveknek pedig nincs egyes számú alakjuk. Az egyes és a többes számú gyűjtő főnevek kapcsolata a morfológiai ellentétekkel szemben a grammatikai szám neutralizációjában mutatkozik meg, ezért csak egy kategóriájuk van, a gyűjtő szám.⁴⁸ A gyűjtő főnevek legnagyobb számban a bolgár nyelvben fordulnak elő, legkevésbé a macedónban találunk rájuk példát, és a többi szláv nyelvben is kisebb mennyiségben vannak jelen.⁴⁹ A horvát nyelv a körülbelüli mennyiség kifejezésére is használja a gyűjtő főneveket. Ezek a szavak megsemmisítik a főnév nemét, számát és az esetét, amikor gyűjtő számok mellé kerülnek: például *petero* (öten), *petero studenata* (öt egyetemi hallgató).

A gyűjtő számnevek használata megerősítette a gyűjtő szám létezését. A horvát példákban látható, hogy a gyűjtő számnevek megváltoztatják a mögöttük álló főnév alakját: például *troje studenata* „három hallgató”, ahol a *studenata* nem a többes számú, hanem gyűjtő számú alakja a *student* „hallgató”. Genitivus partitivusban neutralizálódik az eset és a nem kategóriája. Maretić az ilyen példák esetében azt állítja, hogy a gyűjtő számnevekben keverednek a nemek;⁵⁰ de itt inkább arról van szó, hogy a nem neutralizálódott, nem pedig arról, hogy összekeveredik egy másik nemmel.⁵¹ Ha azt mondjuk, hogy *pet studenata* „öt (férfi) egyetemi hallgató” vagy *pet studentica* (öt nő egyetemi hallgató), akkor a többes szám aktiválódik, és annak van neme, ugyanis a főnév adja meg a szintagma

⁴³ Lohmann 1929: 31-48; Degtjarev 1982: 65-77; Mozdierz 1994: 5, 10

⁴⁴ Mozdierz 1994: 10

⁴⁵ Lohmann 1929: 31- 48

⁴⁶ Lohmann 1929: 31- 37, 206

⁴⁷ Pranjković 1984: 171

⁴⁸ Pranjković 1984:175

⁴⁹ Mozdierz 1994: 10

⁵⁰ Maretić 1923: 229

⁵¹ Peti 2005: 82

némét. Ha azt mondjuk, hogy *petero studenata* „öt egyetemi hallgató”, akkor a gyűjtő szám aktiválódik, aminek nincs neme, illetve férfiak és nők csoportját jelöli.

A tőszámnév és a gyűjtő számnév megkülönböztetése kétféle többes szám használatát feltételezi.⁵² Egy olyan többes számot kell bevezetni, ami elválasztható az egyes számtól (a konkrét jelentésű főnevek esetére); és egy olyat, ami elválaszthatatlan az egyes számtól, (például a gyűjtő főnevek esetére). A *petero studenata* (öt hallgató) nem megszámlálható mennyiséget jelöl, mivel nem tudjuk pontosan, hogy hány férfira, és hány nőre gondolunk a *petero* gyűjtő szám használata miatt. A genitivushoz társuló *oko* „körül, körülbelül” előjáró bizonyítja, hogy a tőszámnévek megadják a pontos mennyiséget, a gyűjtő számnévek pedig csak körülbelül jelölik azt, ezért a tőszámnévek elé kitehető az *oko* előjáró, de a gyűjtő számnévek elé semmiféleképp sem. A szám és a nem kategóriájának neutralizációja ebben az esetben a semlegesnem különös alakjával és az általános szám használatával jelölendő, viszont ezek nincsenek morfológiailag jelölve, hanem csak szemantikailag jelentkeznek.⁵³

„A gyűjtő főnevek, így a gyűjtő számok is, csak halmazt vagy körülbelüli mennyiséget jelentenek, és semmi közülük a nemek meghatározásához.”⁵⁴ „A gyűjtő főnevek olyan fogalmakat jelölnek, amelyek összetevői nincsenek külön-külön definiálva, mint például az egyszerű többesben, amiben látjuk, hogy milyen elemekből állt össze az adott szó (golub „galamb” – golubovi „galambok”). A szám és a nem szempontjából a gyűjtő főnevek szemantikai meghatározása és az összetevőinek pontos mennyisége irreleváns.”⁵⁵

A gyűjtő főnevek pontosabb értelmezése érdekében be kell vezetni a *szingulatív*⁵⁶ fogalmát, ami a *pars pro toto*⁵⁷ elv alapján a gyűjtő főnevek pontosabb értelmezését segíti, és csupán egy feltételezett kategória. „A levelek (horv. lišće) minden, ami levél, de amit egynek értünk.”⁵⁸ A *lišće* „levelek” szónak az egyes számú alakja nem a *list* „levél”, mert ennek a szónak nincs egyes száma. A *list* „levél” szó többes száma *listovi* „levelek”. A szingulatív fogalma a halmaz összetevőit egyenként jelöli. Ez egy elméleti kategória, ezért nem egy természetes nyelvben létező kategória, hanem szemantikai fogalom. Szingulatív alakja csak olyan főneveknek lehet, amelyek morfológiailag is egyes számot mutatnak. A többes számú gyűjtő főneveknek (például *Hrvati* „horvátok”) nincs szingulatív alakja, mert a *Hrvati* szó szingulatív alakja egybeszik a singularis alakkal. Az egyes számban megjelenő gyűjtő főnevek a jelentésükben rejlő halmazt a sok egyedből létrejött egységként értelmezik, a többes számban álló gyűjtő főnevek pedig a halmazt egységnek, nem több különálló összetevőből létrejött csoportnak tekintik. Első látásra nehéznek tűnik a két fogalom megkülönböztetése, de ha jobban megvizsgáljuk a többes és a gyűjtő szám természetét, valamint az egyes szám és a szingulatív gyakori alak egybeesését, akkor azt látjuk, hogy a szingulatív bevezetése nagy mértékben segíti a gyűjtő

⁵² Milanović 1963: 52

⁵³ Barić 1972 – 73: 24

⁵⁴ Milanović 1963: 52, 56; Pranjković 1984: 172

⁵⁵ Brabec – Hraste – Živković 1954: 34

⁵⁶ Peti 2005: 71-74, 84, 86, 89, 91-93, 100, 106-107

⁵⁷ „Rész az egészért”.

⁵⁸ „Lišće je sve ono što je list i uzima se zajedno.” (Peco 1956: 234)

szám megértését. Ha a szingulatív forma nem esik egybe az adott szó singularis alakjával, akkor gyűjtő főnévről beszélünk.

5. Mi a *pluralia* és a *pluralia tantum* főnévcsoport grammatikai száma?

Azok a főnevek, amelyek különböző struktúrájú tárgyak vagy egyének egységét jelölik, és csak többes számú alakjuk van, a *pluralia* szócsoporthoz tartoznak. Ha a főnév azonos struktúrájú tárgyak egységét jelöli, akkor a *pluralia tantum* csoportba tartozik. Az ilyen felosztás szemantikai alapú, és morfológiailag ezen szavak paradigmáját csak többes számú alakok alkotják. A *pluralia tantum* a különös használatra alkalmas konkrét tárgyak halmazát jelöli, például: *vrata* „ajtó”, *škare* „olló”, *grablje* „gereblye”, *groblje* „temető”, *hlače* „nadrág”, *jasle* „jászol”, *kola* „kocsi”, *naočale* „szemüveg”, *sanjke* „szánkó”. Az előző példákon kívül ebbe a csoportba tartoznak az emberi és az állati testrészeket jelölő főnevek is: *prsa* „mell”, *leđa* „hát”.

A *pluralia tantum* szócsoporthoz a szemantikai struktúráját és a morfológiai jegyeit tekintve egészen különleges jelenség a horvát nyelvben. A grammatikai számukat tekintve ezen szavak morfológiailag csak többes számuk van: *hlače* „nadrág”, *vrata* „ajtó”, *leđa* „hát – testrész”, *ljestve* „létra”, *kola* „kocsi” stb.⁵⁹ Ez a szócsoporthoz egészen specifikus, ha egy másik hasonlóval, a pluráliával állítjuk szembe, amely kategóriába tartozó szavaknak szintén csak többes száma van, például: *svatovi* „lakodalom”, *financije* „költség”, *muzikalije* „zenei egységek”, *glasine* „pletyka”, *ovacije* „ováció”, *jakobinci* „jakobinusok”; vagy helyneveket jelölő szavakban fordul még elő; *Vinkovci*, *Čačinci*. A két csoport szemantikai tartalmuk alapján különbözik, annak ellenére, hogy elsőre ugyanolyannak lehetne őket tekinteni.

A *pluralia tantum* és a *pluralia* szócsoporthoz megkülönböztetésének ötlete a nagy horvát értelmező szótárhoz gyűjtött 160.000 szócikk lexikai és morfológiai elrendezésének szükségletéből született, pontosabban Boris Bastijanić nevéhez fűződik, aki a Horvát Nyelvi és Nyelvészeti Intézet külső munkatársa, és akit az értelmező szótár lexikális anyagának a feldolgozásával bíztak meg.⁶⁰ Mirko Petivel folytatott beszélgetésnek köszönhetően az értelmező szótár anyaga már a *pluralia* és a *pluralia tantum* felosztás alapján készült. A *pluralia* típusú főnevek elvont jelentésűek, leginkább eseménysorozatot jelentenek: például *svatovi* „lakodalom”, *krstitke* „keresztelő”, *čestitke* „felköszöntő”. Az absztrakt jelentés legmagasabb fokán helyezkednek el a következő példák: *financije* „költség”, *komunalije* „közös költség”, *marginalije* „marginális események”, amelyek közös képzője is szóátvételetől tanúskodik, és nem a megszámlálhatóságot jelölik.

A *pluralia tantum* olyan konkrét jelentésű tárgyakat és testrészeket jelölő főneveket csoportosít, amelyek száma kettő és négy között mozog. Ez a nyelvi jelenség az ósláv dualis nyelvi maradványt mutatja a horvátban. A *pluralia tantum* az egyes és a többes szám jelentéstartalmának szempontjából a megszámlálható „egy” jelenti. A *pluralia tantum* pontos mennyiségét csak a szöveggörnyezet adja meg, például:

⁵⁹ Brabec – Hraste – Živković 1954: 38

⁶⁰ Peti 2005: 124

- (8) *Vidim jedna vrata*.⁶¹ – „Látok egy ajtót.”
vagy
(9) *Vidim stotine vrata*.⁶² – „Száz ajtót látok.”

Alakilag az egy és a száz⁶³ mennyiséget kifejező számnevek mellett a *vrata* „ajtó” szó ugyanolyan alakban áll.

A *pluralia tantum* kategóriájába tartozó konkrét jelentésű főnevek egy konkrét tárgyat jelölnek, de egyszersmind ugyanolyan típusú tárgyak halmazát is jelenthetik. A konkrét tárgyakat jelölő *pluralia tantum* példáinak a grammatikai száma többes szám. Ezzel kapcsolatban a hagyományos nyelvtanok hatása óriási volt a később írt nyelvtanokra is, amelyek a köznevek csoportjába sorolták a *pluralia tantum* főneveket, ami módszertani hiba volt. Erre példa a Flörschütz nyelvtanából vett definíció: „Az olyan főneveket, amelyek több ugyanolyan típusú vagy fajtájú tárgyat jelölnek, mint egységet, kollektív vagy gyűjtő főneveknek hívjuk: gyermekek, fiú testvérek, szőlő, állatok.”⁶⁴ A konkrét jelentésű főnevek grammatikai száma vagy egyes, vagy többes szám, illetve az „egy” és a „sok” között szemantikailag elhelyezhető.

A horvát grammatikográfiában⁶⁵ a megszámlálhatóság és a meg nem számlálhatóság vizsgálataihoz szemantikai kutatások is társultak. A hagyományos nyelvtani értelmezésekben az ilyen típusú főnevek esetében a nyelvészeket a konkrét jelentés vezérelte, ezért úgy gondolták, hogy meg lehet számolni ezek összetevőit egytől a végtelenig. A konkrét jelentésű főneveket meg lehet számolni, de az azokból összetett halmazokat is, ezért a morfológiai jegyek alapján a hagyományos nyelvtanok egy csoportba sorolták a *pluralia tantum*hoz és a *pluralia*hoz tartozó főneveket. A szemantikai vizsgálatok bevezetésével a többes számú főneveknél felmerült a matematikai és a grammatikai szám kérdése. Konkrétumokat meg lehet számolni matematikailag, de grammatikailag csak a többes szám kategóriájába sorolhatók. A *pluralia tantum*nak nevezett főnevek csoportjában a grammatikai szám kategóriája neutralizálódik, mivel egyszerre tartozhatnak az egyes és a többes számhoz (lásd: ajtó „vrata”). Mivel a grammatikai szám teljesen megsemmisül, a matematikai lép érvénybe, ami a szövegkörnyezetből mutatkozik meg. A konkrét jelentésű főnevek csoportjába nem tartozhatnak, mivel nem tudjuk pontosan, hogy hány van belőlük, és nem lehet őket mennyiségük alapján az „egy” és a „sok” közé besorolni. Az *ajtó* példájából láthatjuk, hogy a nyelven kívüli reáliák adják meg a pontos mennyiséget. A köznevek jelentésük alapján egyes számban állva „egy valamit”, többes

⁶¹ (8) *Vidim*-sg1 jelen idő „látok”; *jedna* – tőszámnév, semlegesnemű többes accusativus „egy”; *vrata* – semlegesnemű többes accusativus „ajtó”. „Látok egy ajtót.”

⁶² (9) *Vidim*-sg1 jelen idő „látok”; *stotine* – számnévi főnév többes accusativusa „száz”; *vrata* – semlegesnemű többes genitivus „ajtó”. „Száz ajtót látok.”

⁶³ A *sto* „száz” tőszámnév, de a *stotine* „száz” pedig számnévi e-típusú) főnév (Barić 1995: 215).

⁶⁴ „*Koje imenice kazuju mnoge predmete jednog roda ili jedne vrste kao jednu cjelinu, one se zovu zbirne ili kolektivne imenice: djeca, braća, grožđe, zverjad.* (Flörschütz 1940: 17)

⁶⁵ A grammatikográfia fogalmáról lásd: Lehocki-Samardžić 2011: 9-48

számú alakok „sok valamit” jelentenek. Morfológiailag egyes számú pluralia tantum esetén már feltételezzük a többes számú alakot, és fordítva (*stol* „asztal”; *stolovi* „asztalok”).

A pluralia példák (*krstitke* „keresztelő”, „*svatovi* „lakodalom” *saturnalije* „szaturnáliák” stb.) abban különböznek a pluralia tantumtól, hogy időben ismétlődő események sorát jelölik, amelyek nem feltétlenül ugyanolyanok és ugyanazok. Az ilyen főnevekre csak a „sok” jelentés alkalmazható, ezért csak többes számú alakban állhatnak.⁶⁶ Ha számnév társul a pluraliahoz és a pluralia tantumhoz, akkor a szemantikai vizsgálatok összetettebbé válnak (*pet škara* „öt olló”, *dvoje svatova* „két lakodalom”, *petnaest grablja* „tizenöt gereblye” stb.). Mennyiséget jelölő szavak mellett az olló elveszti az „egy” fogalmát, és a konkrét mennyiséget jelenti; de az eseményeket jelölő szavak megtartják a „egy” fogalmát, mivel különböző eseményekről beszélünk, amelyeknek legalább egy jelentésbeli eleme közös. Az események mellé tehetünk tö- és sorszámneveket (*pet svatova* „öt lakodalom”, *peti svatovi* „az ötödik lakodalom”). A pluralia tantum esetében nem használunk sorszámneveket, például *pete škare* „ötödik olló”; *dvanaeste hlače* „tizenkettedik nadrág”, igen különös kommunikációs helyzet kivételével.⁶⁷

A *financije* (költség), *komunalije* (közös költség) szavak a grammatikai szám szempontjából megszámlálhatóak, mert több folyamatot, illetve a történéis többségét vagy ismétlődését jelölik, és ezek halmazait meg lehet számolni. A pluralia azért alkot külön csoportot, mert ezen szavak többes számú alakjában nem lehet feltételezni az egyes számot, pluralia tantum csoportba sem tartozhatnak, mert nem jelölnek konkrét tárgyakat.

Az *oborine* (csapadék), *ovacije* (ovációk) típusú főnevek megszámlálhatósága lehetetlen, mivel nem lehet összetevőkre bontani őket. Hozzájuk nem lehet számneveket társítani, mert alapjelentésük a megszámlálhatatlan halmaz, ami csak a „sok” fogalmát feltételezheti, tehát csak többes számúak lehetnek.

A *Vinkovci*, *Plitvice*, *Čačinci* típusú helyneveket nem lehet behatárolni a szám kategória alapján. Mivel a helyneveknek nincs sem egyes, sem többes számuk, a külső világban sem ismerjük az összetevőit (nincs szingulátiva), csak morfológiailag mutatnak többes számot. A megszámlálhatóság fogalma nem társulhat hozzájuk, mert egy konkrét valamihez, egy létező helyhez vannak kötve. Grammatikai számuk nem egyes szám, ami magába foglalja az „egy” tartalmát, hanem a jelentéstartalmuk: „egység”.

A pluralia egészen sajátos jelenségei közé a magyar *-ék* a heterogén többséget kifejező többesjelet toldalékot is lehetne sorolni. A *Mariék* típusú többes számú alakokat nagyon nehéz horvátra vagy más nyelvre fordítani. Ezt mindig ki kell egészíteni a Marihoz tartozó társaság megjelölésével, barátok, családtagok megemlítésével, amihez jól kell ismerni a kontextust. A pluralia tantum fogalommal csak jelentésanilag párosulhat, viszont morfológiailag és szintaktikailag, ahogy ezt a horvátban láttuk, nem lehetséges.

⁶⁶ Peti 2005: 133

⁶⁷ A tizenötödik olló és a tizenkettedik nadrág kifejezés lehetséges, de olyan kommunikációs környezetre utal, amelyben az említett fogalmak (az olló és a nadrág) sorba vannak elrendezve, amikor például a sorba állított nadrágokból a tizenötödiket kérem, de csak ilyen helyzetben létezik, és még akkor is az élő nyelv az ilyen kifejezéseket kerüli.

Balogh⁶⁸ szerint az *-ék* formák többes számú állítmányt kívánnak meg, ami nem jellemző a pluralia tantumra. Ezt inkább a pluralia fogalommal lehetne magyarázni.

Amit a flektáló nyelvek nem ismernek, és a magyarban a szám kategóriájához érthető nyelvi jelenség, az a birtoktöbbsítő jel, ami a birtokos személyjel után következik. *Anyáméi* példát úgyszintén kontextus nélkül nem lehet, vagy nagyon nehezen lehet horvátra fordítani kontextus ismerete nélkül. A flektáló nyelvek, úgy a horvát is, a birtoklást genitivus fogalmához köti, aminek többes számát megfelelő esetraggal fejezi ki.

- (10) Kinek a könyvei ezek? - Anyáméi.
Čije su ovo knjige? - Moje mame.⁶⁹

A példából látható, hogy a birtoktöbbsítő helyén genitivus alakok állnak a horvátban.

6. Befejezés

Ha a grammatikai szám meghatározásában csak a morfológiai jegyekből indulunk ki, akkor azt kell észrevennünk, hogy nem minden egyes számban szereplő szó jelent „egyet”, és nem minden többes alakú szó jelent „sokat”. Ezért a grammatikai szám pontos meghatározása a megszámlálhatóság és a nem megszámlálhatóság fogalmának bevezetését feltételezi, valamint megköveteli a nyelven kívüli reáliák szemantikai kutatásait is. A magyar és a horvát nyelv összehasonlításából nemcsak tipológiai különbségeket láttunk, hanem jelentésbeli eltéréseket is, ami a példák fordításában mutatkozik meg leginkább.

Irodalom

Babić, Stjepan – Brozović, Dalibor – Mogoš, Milan – Pavešić, Slavko – Škarić, Ivo – Težak, Stjepko (1991): *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus nakladni zavod.

Balogh Judit (2000): *Magyar grammatika*. (szerk.: Keszler Borbála) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Bañcerowski, Janusz (2000): *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Vál., szer. és előszót írta: Nyomárkay István. Budapest: ELTE BTK Lengyel Filológiai Tanszék

Barić, Eugenija (1972-73): Svo troje, sve troje ili svi troje? *Jezik*, XX, 1-24

Brabec, Ivan – Hraste, Mate – Živković, Sreten (1954): *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Budimir, Milan – Crepajac, Ljiljanja (1979): *Стoиxеиa еллeниkа, oснoви гpчкe глoтoлoгиje*, 2. izd., Beograd: Narodna knjiga

⁶⁸ Balogh 2000: 185

⁶⁹ (10) Čije – semlegesnemű birtokos névmás singularis nominativusa „kié”; su – pl 3 létige hangsúlytalan alakja jelen időben; ovo – mutató névmás semlegesnemű egyes szám nominativusa; knjige – nőnemű főnév többes nominativusa; moje – birtokos névmás nőnemű alakja egyes genitivusban; mame – nőnemű főnév egyes genitivusa. „Kinek a könyvei ezek? – Anyáméi?”

- Corbett, Greville G. (2000): *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Degtjarev, Vladimir (1982): *Kategorija čisla v slavjanskih jazykah (istoriko-semantičeskoe issledovanie)*. Rostov-na-Donu: Izdatelstvo Rostovskogo universiteta
- Florschütz, Josip (1916/2002): *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade. (a reprint kiadást szerkesztették: Vodopija, Ivan Berislav, Matasović, Ranko). Zagreb
- Ivić, Milka (1983): Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem. In: *Lingvistički ogledi*. Beograd, 9-36
- Kašić, Bartol (1604/2005): *Institutiones linguae Illyricae* (edidit Zvonko Pandžić), Tusculanae Editiones. Zagreb – Mostar
- Katičić, Radoslav (1986): *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. JAZU, 388, 5-129
- Kordić, Snježana (2002): *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Lehocki-Samardžić Ana (2011): A horvát grammatikográfia kezdetei; Bartol Kašić, 1604. A klasszikus grammatikai minták szerepe a horvát és a magyar grammatikai hagyományban a névszói kategóriák tükrében. Disszertáció, kézirat (témavezető: prof. emeritus Nyomárkay István), Budapest
- Lohmann, J. F (1929-1931): Das Kollektivum in Slavischen. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, *Neue Folge*, LVI, 37-77 i LVIII, 206-237
- Matasović, Ranko (1997): *Kratka poredbeno-povijesna gramatika latinskog jezika*, Matica hrvatska. Zagreb
- Milanović, Branimir (1963): Upotreba zbirnih brojeva sa imenicama u množini. *Naš jezik*, knjiga XIII, sv. 1-2; 48-56
- Mozdzierz, Barbara Marta (1994): *The Forms and Meanings of Collective Nouns in South-Slavic Compared to Russian*. A Dissertation. Yale University
- Peco, Asim (1956): Oblici kolektivnih imenica na –ad. *Naš jezik*. n. s. 7, sv. 7-10., 234-246
- Peti, Mirko (2005): *Što se i kako broji u jeziku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjković, Ivo (1984): *Zbirne imenice i kategorija broja u hrvatskom i srpskom jeziku*. Naučni sastanak, 171-175
- Raguž, Dragutin (1997): *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb
- Ressel, Svetlana - Ressel Gerhard (1984): *Rod, broj i autonomija u srpskohrvatskom jeziku*. Naučni sastanak 2., 161-170
- Silić, Josip (1984): *Sintagmatski i paradigmatski karakter gramatičkih morfema (Njihova uloga pri uspostavljanju sintaktičkih odnosa)*. Naučni sastanak, 105 - 109
- Tafra, Branka (2000): „Nepравilnici” u hrvatskoj gramatici i rječniku. *Riječni filološki dani*, 3., 465-475
- Tafra, Branka (1989): *Što su brojevi? (Gramatički i leksikografski problem.)*, Rasprave zavoda za jezik IFF, 15, 219-237
- Zeuss, J. – K. (1853): *Grammatica Celtica*. Leipzig